

ombudsman
veřejný ochránce práv

Informovanost a přístup k právní pomoci

Podkladový materiál pro 2. setkání s lidmi s psychosociálním postižením

Obsah

Obsah	2
Práva lidí s psychosociálním postižením	3
1. Přehled základních předpisů.....	3
2. Základní práva lidí s postižením	3
2.1 Proč máme speciální Úmluvu pro lidi se zdravotním postižením?	3
2.2 Základní principy Úmluvy	3
2.3 Největší výzvy ve vztahu k lidem s psychosociálním postižením	4
3. Kde hledat další informace	7
3.1 Publikace pro lidi s psychosociálním postižením.....	7
3.2 Publikace pro odbornou veřejnost.....	8
3.3 Další publikace.....	8
Přístup k právní pomoci	9
1. Formy zastoupení a podpory v řízení.....	9
1.1 Zástupce, zmocněnec a zvláštní příjemce	9
1.2 Podpůrce a důvěrník.....	9
2. Kde najít pomoc	10
2.1 Ustanovení advokáta soudem	10
2.2 Ustanovení advokáta Českou advokátní komorou.....	10
2.3 Advokáti Pro bono	10
2.4 Občanské poradny a jiné nevládní organizace	10
2.5 Veřejný ochránce práv (Ombudsman)	10

Práva lidí s psychosociálním postižením

1. Přehled základních předpisů

- [Úmluva o právech osob se zdravotním postižením](#)
- [Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod](#)
- [Listina základních práv a svobod](#)
- [Antidiskriminační zákon](#)
- [Občanský zákoník](#)
- [Občanský soudní řád](#)
- [Zákon o zvláštních řízeních soudních](#)
- [Zákon o zdravotních službách](#)
- [Zákon o sociálních službách](#)
- [Zákon o zaměstnanosti](#)

2. Základní práva lidí s postižením

2.1 PROČ MÁME SPECIÁLNÍ ÚMLUVU PRO LIDI SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM?

- Lidé s postižením byli dlouhou dobu opomíjenou skupinou
- I když předcházející lidskoprávní instrumenty přiznávají základní práva všem bez rozdílu, v praxi je mnoho lidí z výkonu svých práv vyloučeno, ať již na základě zákona, předsudků nebo bariér
- Po celém světě jsou lidé s postižením častěji obětmi násilí a chudoby
- Tradiční pohled na lidi s postižením jako na objekty péče, pomoci a rozhodování jiných se mění a upřednostňuje se sociální, či lidskoprávní model postižení
- Od 60. let minulého století existuje sociální hnutí lidí s postižením, kteří se domáhají uznání a práv

2.2 ZÁKLADNÍ PRINCIPY ÚMLUVY

- **Nic o nás bez nás!** – lidé s postižením a jejich názor musí být v popředí zájmu a rozhodování.
- **Sociální model postižení** – postižení „vzniká“ až při interakci s prostředím, které není dostatečně přizpůsobeno nebo když člověk nemá dostatečnou podporu, více lze najít například [zde](#).
- **Heterogenita a intersekcionalita** – lidé s postižením nejsou homogenní skupina, mají různé potřeby a přání; zdravotní postižení mnohem více dopadá na ženy a příslušníky menšin.
- **Právo na osobní autonomii a život v komunitě** – každý člověk bez ohledu na druh a míru postižení má právo rozhodovat o tom, jak bude žít; nikdo nesmí být vyloučen (segregován) z přirozeného prostředí a komunity.

- **Přiměřené úpravy a univerzální design** – každý má právo na [přiměřené úpravy](#) při výkonu svých základních práv; budovy a služby by měly být navrhovány v tzv. [univerzálním designu](#), tedy v designu přístupném co nejširší skupině lidí.
- **Vnitřní monitorování a vnější kontrola** – Implementaci úmluvy monitoruje Výbor OSN pro práva osob se zdravotním postižením, vnitřní kontrolu má na starosti [Ombudsman](#). Kontaktním místem v ČR je [Ministerstvo práce a sociálních věcí](#).

2.3 NEJVĚTŠÍ VÝZVY VE VZTAHU K LIDEM S PSYCHOSOCIÁLNÍM POSTIŽENÍM

2.3.1 Článek 5: Zákaz diskriminace

Co říká Úmluva?
<ul style="list-style-type: none"> • Stát musí zaručit rovná práva všem bez diskriminace na základě postižení a přístup k ochraně před diskriminací • I neposkytnutí přiměřené úpravy je diskriminací
Jaká je praxe?
<ul style="list-style-type: none"> • Čl. 3 odst. 1 LZPS – zdravotní postižení je diskriminační důvod („jiné postavení“) • § 3 odst. 2 ADZ – neposkytnutí přiměřeného opatření v oblasti zaměstnání pracovního poradenství, odborného vzdělávání, nebo využívání služeb určených veřejnosti x nepřiměřené zatížení • Rozsudek Soudního dvoru Evropské Unie ve věci C-303/06, S. Coleman v. Attridge Law a Steve Law – odvozená diskriminace rodiče v zaměstnání na základě zdravotního postižení dítěte • V ČR je zdravotní postižení druhým nejčastějším důvodem diskriminace, na kterou si stěžují u veřejného ochránce práv.

2.3.2 Článek 9: Přístupnost

Co říká Úmluva?
<ul style="list-style-type: none"> • Stát musí přijmout opatření k identifikaci a odstranění bariér v přístupu k hmotným životním podmínkám, dopravě, informacím a komunikaci a službám dostupným nebo poskytovaným veřejnosti • Stát musí mít vypracované a vyhlášené minimální standardy a normy pro přístupnost • Musí být zajištěna asistence
Jaká je praxe?
<ul style="list-style-type: none"> • § 106 OZ – Poučení hospitalizované osoby ve srozumitelné formě • § 41 ZZŘ – Povinnost soudu zajistit, že je člověk srozuměn s rozsudkem o omezení svéprávnosti • Některé služby a bydlení jsou lidem s psychosociálním postižením nepřístupné (DOZP, Domovy pro seniory, azylové domy, kritéria pro přidělování obecných bytů)

2.3.3 Článek 12: Rovnost před zákonem

Co říká Úmluva?

- Stát musí chránit právo na uznání osob s postižením jako subjektů práva a právní způsobilost ve všech oblastech života (včetně financí, voleb, rodičovských práva a povinností)
- Stát musí zajistit přístup k asistenci při rozhodování a efektivní záruky proti zneužití

Jaká je praxe?

- Již nelze nikoho zbavit svéprávnosti a došlo ke zpřísnění podmínek pro omezení svéprávnosti
- Občanský zákoník přinesl **nové alternativy** k omezení svéprávnosti (předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti, ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti)¹
- Jednání člověka omezeného ve svéprávnosti je neplatné pouze tehdy, pokud si způsobí újmu
- [Pořad ČT „Pološero - Jak jsem se stal nečlověkem“](#)

2.3.4 Článek 14: Svoboda a osobní bezpečnost

Co říká Úmluva?

- Zákaz svévolného zbavení osobní svobody na základě existence postižení
- Zbavení osobní svobody pouze v souladu se zákonem a zákonným procesem
- Existence právních záruk (například soudní přezkum) a právo na přiměřené úpravy při hospitalizaci

Jaká je praxe?

- Došlo ke zpřísnění podmínek pro nedobrovolnou hospitalizaci:²
 - Hrozba musí být **závažná a bezprostřední**
 - Opatření „ultima ratio“ – jen pokud nelze využít jiná, mírnější opatření
- Tzv. Detenční řízení
 - Soud rozhoduje o přípustnosti převzetí a dalšího držení v zdravotním ústavu (vždy když člověk nesouhlasí s hospitalizací)³
 - Soud rozhoduje o přípustnosti držení v zařízení sociálních služeb (pokud dá souhlas pouze opatrovník nebo obecný úřad)⁴
- Rozsudek ESLP [Tupa proti České Republice](#) – postup soudu v detenčním řízení

¹ § 38 – 54 a § 469 zákona č. 89/2012 Sb., Občanského zákoníku

² § 38 odst. 1 písm. b) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

³ § 66 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁴ § 84 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

- Rozsudek ESLP [Sýkora proti České republice](#) – souhlas opatrovníka nenahrazuje souhlas člověka s hospitalizací
- Rozsudek ESLP [Červenka proti České republice](#) – souhlas opatrovníka nenahrazuje souhlas člověka s pobytem v domově se zvláštním režimem
- Momentálně se na půdě Rady Evropy připravuje Dodatečný protokol, který by měl zajistit právní záruky při nedobrovolné hospitalizaci a léčbě, některé organizace však upozorňují na to, že návrh protokolu nedostává požadavkům Úmluvy o právech lidí s postižením. Více (v angličtině) [zde](#).

2.3.5 Článek 17: Ochrana osobní integrity

Co říká Úmluva?

- Stát musí zajistit právo na zachování tělesné a duševní integrity na rovnoprávném základě s ostatními
- Zásah zásahů do integrity na základě postižení

Jaká je praxe?

- Zdravotní služby musí být poskytovány s **informovaným souhlasem** (≠ písemný formulář)⁵
- Bez souhlasu pacienta lze poskytnout pouze **neodkladnou péči**, a to pouze v následujících případech:⁶
 - Zdravotní stav neumožňuje pacientovi tento souhlas vyslovit
 - Jedná se o léčbu vážné duševní poruchy, pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta
 - Jde o člověka s omezenou svéprávností a jde o zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví
- Speciální řízení o přivolení k zásahu do integrity u lidí neschopných úsudku⁷
- Problematické jsou aspekty poskytování následného souhlasu, formulářové informované souhlasy a neexistence oddělení nedobrovolné hospitalizace a nucené léčby

2.3.6 Článek 19: Nezávislý způsob života a zapojení do společnosti

Co říká Úmluva?

- Právo žít v rámci společenství a běžné komunity
- Možnost volby ohledně toho kde a s kým budou žít bez donucení žít ve specifickém prostředí
- Přístup ke službám v domácím prostředí

⁵ § 28 a 34 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

⁶ § 38 odst. 3 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

⁷ § 101 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

Jaká je praxe?

- [Transformace sociálních služeb](#) (od r. 2007) – opouštění velkých pobytových zařízení sociálních služeb, navrácení lidí s postižením zpátky do komunity (vlastní bydlení, chráněné bydlení...)
- [Reforma péče o duševní zdraví](#) (od r. r. 2013) – vznik nových služeb v komunitě (Centra duševního zdraví), snižování
- Problém s provázaností a s nedostatkem terénních sociálních služeb a bydlení
- Dostupnost příspěvku na péči pro lidi s psychosociálním postižením
- Nález Ústavního soudu [I. ÚS 2637/17](#) – **povinnost zajistit služby v komunitě má kraj**
- [Zpráva Agentury Evropské unie pro základní práva o přechodu osob se zdravotním postižením od institucionální péče k nezávislému životu](#)

2.3.7 Článek 27: Práce a zaměstnání

Co říká Úmluva?

- Právo žít se prací svobodně zvolenou nebo přijatou
- Právo na otevřené, inkluzivní pracovní prostředí, zákaz diskriminace
- Právo na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, rovné odměňování
- Povinnost zaměstnávat OZP ve veřejném sektoru a podporovat zaměstnávání v soukromém sektoru

Jaká je praxe?

- Na základě [podnětu veřejné ochránkyně práv](#) nemají od r. 2017 lidé s invalidním důchodem nižší minimální mzdu
- Problematické je zaměstnávání mimo otevřený trh práce a „pracovní terapie“ v psychiatrických nemocnicích a pobytových sociálních službách
- V ČR mají zaměstnavatelé povinnost zaměstnávat lidi s postižením nebo odvádět tzv. povinný podíl
- Je nedostatek flexibilních pracovních míst pro lidi s psychosociálním postižením

3. Kde hledat další informace

3.1 PUBLIKACE PRO LIDI S PSYCHOSOCIÁLNÍM POSTIŽENÍM

- [Stigmatizace má mnoho podob. Stigma a diskriminace očima právníků](#). Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví, 2018.
- [Soudní řízení o nedobrovolné hospitalizaci pacientů s duševní poruchou. Průvodce pro pacienty](#). Ministerstvo spravedlnosti, 2012.
- **Manuál práv lidí s duševním onemocněním „Mám právo na svá práva!“**. Národní ústav duševního zdraví, předpokládané vydání v roce 2020.

3.2 PUBLIKACE PRO ODBORNOU VEŘEJNOST

- Jak postupovat v detenčním řízení. Metodická příručka pro soudy, advokáty a psychiatrické léčebny k řízení podle § 191a a násl. Občanského soudního řádu v případě nedobrovolné hospitalizace pacienta s duševní poruchou. Ministerstvo spravedlnosti, 2012.
- Umíme se domluvit. Co potřebuje člověk s duševní poruchou při jednání na úřadě i jinde. Brožura pro veřejnou správu. Centrum pro rozvoj péče o dušení zdraví, 2014.
- Nedobrovolná hospitalizace psychiatrických pacientů v ČR. Liga lidských práv a Centrum podpory transformace, 2015.

3.3 DALŠÍ PUBLIKACE

- Argumentační základna pro prosazování a realizaci antidiskriminačních opatření ve vztahu k lidem se zdravotním postižením v ČR. Lenka Krhutová, 2005
- Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015-2020

Přístup k právní pomoci

1. Formy zastoupení a podpory v řízení

1.1 ZÁSTUPCE, ZMOCNĚNĚC A ZVLÁŠTNÍ PŘÍJMCE

Ve všech typech řízení se může člověk nechat zastoupit **zástupcem** či **zmocněncem**. Ve většině případů k tomu postačí prostá plná moc. Zmocněncem může být jakákoliv plně svéprávná osoba. Člověk si také může zvolit pro zastoupení advokáta. Role zástupce končí v momentě, kdy skončí řízení (pravomocné rozhodnutí o věci, zastavení řízení), případně jindy, podle individuální dohody se zástupcem.

V některých řízeních musí být ze zákona člověk zastoupen. Je tomu tak například v řízení o nedobrovolné hospitalizaci⁸ či řízení o přijetí do zařízení sociálních služeb bez souhlasu⁹ (tzv. detenční řízení) případně řízení o omezení svéprávnosti¹⁰. Člověk si svého zástupce může zvolit nebo mu jej ustanoví soud. Většinou jej soud vybere ze seznamu advokátů, ale někdy (zejména v řízení o svéprávnosti) ustanoví soud zástupcem blízkou osobu nebo obecný úřad.

! Zástupcem pro řízení (tzv. procesní opatrovník) může, ale nemusí být hmotněprávní opatrovník člověka.

V řízení o příspěvku na péči,¹¹ invalidním důchodu¹² či o jiných dávkách¹³ lze také člověku ustanovit tzv. **zvláštního příjemce**, který za něj může příspěvek či dávku přijímat nebo mu pomáhat jí využít k stanovenému účelu, pokud toho sám není schopen.

1.2 PODPŮRCE A DŮVĚRNÍK

Kromě zástupce (zmocněnce) může v detenčním řízení v prospěch umístěného člověka uplatnit jeho práva také podpůrce nebo důvěrníka. **Podpůrce** je blízká osoba nebo podpůrná organizace, která podporuje člověka v rozhodování, pokud soud schválil smlouvu o nápomoci.¹⁴ **Důvěrníkem** může být jakákoliv osoba, kterou jako důvěrníka člověk označí.

Podpůrce může člověku pomáhat také ve správním řízení. Může se účastnit jednání s úřadem, konzultovat s ním své kroky a podpůrce dokonce může také namítat neplatnost právního jednání podporovaného.¹⁵

⁸ § 69 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

⁹ § 84a odst. 6 ve spojení s § 69 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹⁰ § 37 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

¹¹ § 20 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹² § 118 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

¹³ § 59 odst. 2 zákona č. 117/1995 Sb., státní sociální podpoře

¹⁴ § 45 – 48 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku

¹⁵ § 38 odst. 4 zákona č. 500/2004 Sb., správního řádu

2. Kde najít pomoc

2.1 USTANOVENÍ ADVOKÁTA SOUDEM

V určitých typech řízení předepisuje zákon zastoupení advokátem (například podání dovolání, podání ústavní stížnosti). V těchto řízeních, jakož i v jiných řízeních, pokud je to potřeba k ochraně jeho zájmů, může účastník požádat soud o ustanovení advokáta. Musí přitom doložit, že jsou u něj předpoklady pro osvobození od soudních poplatků, tedy zejména, že nemá prostředky k tomu, aby si advokáta sám zaplatil.¹⁶ K žádosti musí připojit vyplněné [potvrzení o majetkových poměrech](#).

2.2 USTANOVENÍ ADVOKÁTA ČESKOU ADVOKÁTNÍ KOMOROU

Pokud člověk nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem a nemůže si obstarat právní služby jinak, může o ustanovení advokáta, případně o bezplatnou právní radu požádat člověk také Českou advokátní komoru. Více informací a příslušné formuláře lze nalézt na webových stránkách [ČAK](#).

2.3 ADVOKÁTI PRO BONO

Bezplatnou právní pomoc zprostředkovává také Pro bono centrum, které sdružuje advokáty, kteří jsou ochotni v některých případech poskytovat své právní služby zdarma lidem, pro které by jinak byly finančně nedostupné. **Na Pro bono centrum se s žádostmi nemůžou obracet jednotlivci**, nýbrž pouze neziskové organizace, které se zabývají veřejně prospěšnými aktivitami; případně kancelář veřejného ochránce práv. Více informací lze nalézt na webových stránkách [Pro bono centra](#).

2.4 OBČANSKÉ PORADNY A JINÉ NEVLÁDNÍ ORGANIZACE

Občanské poradny jsou nevládní organizace, které poskytují bezplatné sociální a právní poradenství. Zpravidla se jedná o sociální služby, které neposkytují zastupování v řízení. Jejich seznam lze najít na stránkách [Asociace občanských poraden](#). Některé nevládní organizace nabízejí klientům také zastupování, ať již přímo nebo prostřednictvím spřátelených advokátů. Právní pomoc zde však není nároková, je potřeba se obrátit přímo na konkrétní organizaci.

2.5 VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV (OMBUDSMAN)

Veřejný ochránce práv poskytuje metodickou pomoc obětem diskriminace. Kromě toho může šetřit postup úřadů a dalších institucí, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy nebo jsou úřady nečinné. Více informací ohledně pravomocí Ombudsmana a o tom, jak podat stížnost, najdete na webových stránkách [veřejného ochránce práv](#).

¹⁶ § 30 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu